

AZ OKTATÁSI MINISZTERIUM
SZAKKÖRI DIAFILM-SOROZATA

Hogyan élnek a madarak?

Kiadja:
Magyar Diafilmgyártó Vállalat
Budapest

Készült
AZ ORSZÁGOS
TANSZERGYÁRTÓ ÉS ÉRTÉKESÍTŐ VÁLLALAT
Kutatási és Filmgyártási Főosztályának irányításával

Vízy Istvánné dr.
munkája

Utánnymás az 1971. évi kézirat alapján készült

Diafilm hny. 8046 — 110 pld.

F. k.: Gergely Róbert

A 25 diaképen madarakat mutatunk be. Ezek nagy része hazánkban is gyakori, néhány idegen tájak jellegzetes élőlénye. A színes képek a madarak jellemző sajátosságait, a toll színezetét, a testalkatot stb. mutatják be, de információkat nyújtanak a madarak életmódját illetően is. Egyes képeken megfigyelhetjük pl. a fészek alakját, szerkezetét, a tojásokat, illetve a fiókákat. A diafilmmel a szakkörök munkájához kívánunk segítséget nyújtani. Szeretnénk és reméljük, hogy a szaktanároknak ötleteket, elképzeléseket ébreszt, a tanulóknak pedig felkelti vagy elmélyíti a természet iránti érdeklődést.

A diafilm képei Leica méretűek (24x36 mm), a jobb sarokban apró szám figyelhető meg, ezzel kívántuk biztosítani a képek azonosításának lehetőségét, abban az esetben ha a szaktanár a szalagot szétvágja és keretezett diaképeket készít.

1. kép: A dankasirály (*Larus ridibundus*)

A dankasirály galamb nagyságú madár, szárnya azonban a galambénál jóval hosszabb. Jó repülő. A képen nyári tollazatában látjuk, amelyre a dióbarna fej és nyak jellemző. Télen a madár teljes egészében kékesszürke színű. Április végétől júniusig költ. Költőtelepei Európa és Ázsia mérsékelt éghajlatú vidékeinek tengerpartján és belvizei mentén figyelhetők meg. Táplálékát rovarok képezik. Költözőmadár. A telet a Földközi-tenger vidékén és Észak-Afrikában tölti.

2. kép: Ezüstsirály (*Larus argentatus*)

Az Északi-tenger partjain fészkel. Ölyv nagyságú madár. A kifejlett ezüstsirály tollazata kékkesszürke. Jellemzője az erős sárga csőr, alsó káváján piros folttal, és a halvány rózsaszín lábak, amint ez a képen is jól megfigyelhető. Magyarországon csak ritkán fordul elő egy-egy eltévedt kóbor madár.

3. kép: Szárccsa (*Fulica atra*)

Nagysága a házikacsáéhoz hasonló. Jellegzetesége a hófehér homloklemez, amely a képen is jól megfigyelhető. A szárccsafészket a tojó rakja letört nádak tövére vagy zsombékra. Májusban és júniusban költ. Egyszerre 6-9 feketén pettyezett tojást rak. A fiókák tarkák és homloklemezük piros. A szárccsa igen jó uszó. Táplálékát - amely vizinövényekből, rovarokból és lárvákból, valamint kagylókból és csigákból áll - a víz alá merülve szerzi.

Hazánkban szinte minden nagyobb állóvízben megtalálható. Nem költözik, áttelel.

4. kép: Bubos vöcsök (*Podiceps cristatus*)

A képen a fészken ülő madarat látjuk. Tavak vagy folyók holt ágainak sűrű nádasaiban él. Költözőmadár. Nálunk márciusban, áprilisban jelenik meg, és egészen októberig tartózkodik itt. Költési ideje május-június. Fészke szabadon uszik, amelyet korhadó

növényi anyagokból épít. Magányosan költ. A him és a nostény felváltva kotlik a 3-4 tojáson. A bubos vöcsök vízi rovarokkal, rákokkal, csigákkal és halakkal táplálkozik. Teste csónak alakú. Fején jellegzetes a két szarvat alkotó tollbóbita, valamint a hosszú, foszlányos tollakból álló és felborzolható gallér. Kitűnően uszik a víz alatt, fél perc alatt 50 métert is képes megtenni. 20-50 másodpercig tud a víz alatt tartózkodni.

5. kép: Nemes kócsag (*Casmerodius albus*)

Gázlómadár. Szépsége mellett "kócsagtollai" teszi nevezetessé - ezek tulajdonképpen a madár válltollai, amelyek elérhetik a 0,5 m hosszúságot és zászlói finom sugarakra oszlanak szét.

A nemes kócsag hazánkban ritka, a Kis-Balatonon fordul még elő.

Telepekben fészkel, egy fészekaljja 3-6 tojásból áll. Táplálékát vízben élő rovarok, halak képezik.

6. kép: Fehér gólya (*Ciconia ciconia*)

Egyik legismertebb költözőmadarunk. Gyakran figyelhető meg folyó- vagy tópartokat szegélyező nedves réteken, szántóföldeken, amint méltóságteljesen lépegetve táplálék után kutat. Ezt látjuk a képen is. Főként békákkal és rovarokkal táplálkozik, de felfalja a földigilisztát, gyikot, kigyót, halat, egeret stb. is.

Egyszer megépített fészket hosszú éveken kereszt-

tül használja. Afrikából márciusban érkezik hazánkba, ekkor rendbeszedi a fészket, majd a him és a nőtény felváltva költi ki a 3-5 tojást. A költési idő 34 nap, a fiókák kb. 70 napos korukra önállósulnak.

7. kép: A gólyatöcs (*Himantropus himantropus*)

Tavak, mocsarak partján figyelhető meg. Könnyen felismerhető hosszú (38 cm-t is elérheti) halvány karmin vagy rózsapiros lábairól és szintén hosszú, fekete, a végén ellaposodó csőréről. Ezeket a jellegzetességeket a képen is jól megfigyelhetjük.

Tollazata évszak, kor és nem szerint változik. Télen pl. hiányzik fejének és tarkójának fekete színe. Költőhelyére május elején érkezik és szeptemberig marad. Általában 4 tojást költ. Fészke lapos mélyedésekben található. Rovarokkal táplálkozik.

8. kép: Pelikán (*Pelicanus occidentalis*)

A kép fiatal madarat mutat be. A gödényfélék családjának ez a faja Közép-Amerikában él. Jellegzetes tulajdonsága, hogy táplálékát, a halakat a magasból zuhanva, s a vízbe bukva szerzi, a család egyéb fajjaival ellentétben, amelyek a bőrük alatti légpárnák miatt törzsüket képtelenek a víz alá meríteni. Minden pelikánfajra jellemző a sajátos meritőhálóként működő csőr. Szárnyuk

nagy és széles, általában telepekben költenek. Fészük igen nagy, átmérője megközelítheti a 2,5 m-t. A 2-3 tojást a szülők felváltva költik ki.

9. kép: Marabu (*Marabu javanicus*)

A gólyánál kb. másfélszer nagyobb madár. Afrikában él. Dögevő, de rendkívüli falánkságában szinte mindent felfal, ami elé kerül. Fészket a majomkenyér-fákra rakja, ember számára ritkán válik megfigyelhetővé.

10. kép: Erdei szalonka (*Scolopax rusticola*)

A kép költés közben mutatja be a madarat. Lombos erdeinkben gyakori. Nagyon félénk és óvatos madár. Fészke a puha talajba kapart mélyedés, lombbal bélelve. Általában 4 tojást rak. A költési idő 22 nap. A fiókákat 5-6 hétig vezeti anyjuk.

Az erdei szalonka táplálékát úgy szerzi, hogy a nedves, puha erdei talajból hosszú csőrével kikotorja a férgeket, rovarokat, csigákat. Költözőmadár.

11. kép: Sárszalonka (*Gallinago gallinago*)

Mint a képen is látható jól beleolvad környezetébe a rigó nagyságú madár. A mocsaras, füves területeket kedveli. Költőterületén márciusban jelenik meg.

Fészket nem épít, a talaj kiemelkedéseire rakja négy zöldes-foltos tojását. Csodálatos a hímek nászrepülése.

A sárszalonka csőre hasonló az erdei szalonkához, táplálékát is hasonló módon szerzi.

12. kép: Fürj (*Coturnix coturnix*)

A tyukidomúak között a legkisebb faj. Költözőmadár. Repülési képessége a többi tyukidomú madárét felülmúlja. A mezők madara. Nappal rejtékhelyén tartózkodik, táplálék után alkonyatkor jár. Nyár elején költ. Fészke a gabonaföldön kapart gödör, amelyet száraz növényi részekkel bélel ki. Általában 7-14 tojást rak. Fiókái fészek-hagyók.

A fürj főként gyommagvakkal és rovarokkal táplálkozik.

13. kép: Méhészmadár (*Merops apiaster*)

Rendkívül szinpompás, rigó nagyságu madár. Társasan fészkelnek, meredek lőszfalakba vájt vízszintes üregekben. A képen az üreg bejárata előtt látjuk a madarat. Életmódjuk a fecskékéhez hasonló. A levegőben keringve, lassu sikló repülésben kapják el a rovarokat. A többi rovarevő madárral ellentétben, a méhészmadár a mérgező fullánkkal rendelkező rovarokat is teljes egészében lenyeli. (Más madarak lenyelés előtt a fullánkot lecsipik.) Fészket nem építenek, tojásaikat a földalatti já-

rat végében a homokra rakják. Fiókáik kikelés-
kor csupaszok, fészekülők. Költözőmadár, Afri-
ka trópusi tájain tölti a telet.

14. kép: Nagy őrgébics (*Lanius excubitor*)

Ez a rigó nagyságu madár hazánkban csak téli vendég. Magas hegységek ritkás erdőiben él. Táplálékául rovarok, madárfiókák, apró emlősök szolgálnak. Áldozatát csőre ütésével teríti le. A képen bemutatott madár rovarzsákmányt tart a csőrében.

Fészket tüskés bokrokra vagy sűrű lombu fákra rakja.

15. kép: Bubosbanka (*Upupa epops*)

Fákkal tarkított, sík vidékeken figyelhető meg. Félénk, óvatos madár. Jellegzetessége a tollbóbitája, mely ha a madár nyugodt, összehajtván, hegyesen hátrafelé áll, ha azonban a madár izgatott legyezőszerűen kitérül. Oduban költ. Egy fészekaljja általában 6-7 tojásból áll. A fiókák 16 napi kotlás után kelnek ki. A képen fiókáját etető madarat látunk.

A bubosbanka különböző rovarokkal, trágyában élő rovarlárvákkal táplálkozik. Érdekes, hogy a zsákmányt először agyoncsapja, majd feldobva tátott csőrrel kapja el.

16. kép: Erdei pinty (*Fringilla coelebs*)

Hazánkban rendkívül elterjedt énekesmadár-faj. Költözőmadár, a telet általában Olaszországban tölti, de sok közülük áttelel. Fészke, mint a kőpen is látható, kész mestermű. Kívül moha védi, belül puha toll és szőr található. Évente kétszer költ. Egy-egy fészkealjja 4-6 tojásból áll. A fiókákat a szülők együttesen etetik. Táplálékát magvak, gyümölcsök, a fiókák nevelésének idején, rovarok alkotják.

17. kép: Citromsármány (*Emberiza citrinella*)

A pintyfélék családjába tartozik. Sík- és hegyvidéken egyaránt elterjedt. Fészke, amelyet a kép is bemutat, fűszálakból, gyökerekből készül, alacsony bokrokon, sövényekben vagy a talajon található. Évente kétszer, esetleg háromszor költ. Egy fészkealjja többnyire négy tojásból áll. Mint a pintyfélék általában, a citromsármány is magvakal táplálkozik, fiókáit azonban rovarokkal eteti.

18. kép: Feketerigó (*Turdus merula*)

Hazánkban mindenhol megtalálható. Egy évszázaddal ezelőtt még csupán ligetek, erdőszegélyek lakója volt. Most igen gyakori kertekben, nagyvárosi parkokban. Február végétől hallható hajnali és alkonyi dala. Fészket a tojó épít bokrokra, fákra vagy épületek alkalmas zugaiba. Évenként két-há-

rom alkalommal 5-6 tojást költ. Képünk is költés közben mutatja a madarat. Elsősorban bogyókkal, gyümölcsökkel táplálkozik, de gyakran kutat a fű és az avar között férgek vagy csigák után.

19. kép: Csuszka (*Sitta europaea*)

Erdeink fűgén mozgó madara. Erős, rövid lábaik és szétterjesztett ujjaik segítségével kusznak a fákon fel és alá. Ügyességükre jellemző, hogy erre a mozgásra fejfelé is képesek. Ezt látjuk a képen is.

Fészket szikla- vagy faodvakba helyezi, ezeknek bejáratát agyaggal elfalazza, s csak akkora nyílást hagy, hogy kényelmesen ki és beropülhessen. Rovarokkal, magvakkal táplálkozik.

20. kép: Füstifecske (*Hirundo rustica*)

Füvelvények tornácán, istállóban fészkel. Fészket, amely - mint ezt a képen is megfigyelhetjük - félgömb alakú, nedves földből, fűszálakból, tollakból nyála segítségével építi.

Évenként két ízben költ, alkalmanként 4-5 tojást. A telet Afrikában és Indiában tölti. Áprilisban érkezik és szeptemberben költözik el újra. A fecske rovarokkal táplálkozik, ezeket repülve kapja el.

21. kép: Koronás galamb (*Goura victoria*)

Új-Guinea szigetén él. A legnagyobb ismert ga-

lambfaj. Nevét a fején levő, foszlott tollakból álló hatalmas bóbitáról kapta. Ezt figyelhetjük meg a képen is.

Termete és életmódja a fácánéhoz hasonló. - Kisebbségi csoportokban kószálnak az erdőben, táplálékot keresve.

22. kép: Erdei fülesbagoly (*Asio otus*)

Sűrű erdeinkben gyakori, különösen a fenyveseket kedveli. Nappal a sűrű ágak között szunyókál. Nem túl félénk, ezért nappal könnyen megközelíthető és megfigyelhető. Alkonyatkor indul vadászatra. Apró emlősökkel, főleg erdei és mezei egerekkel táplálkozik. A költőterületen párosával vagy nagyobb csoportokban figyelhető meg. Az erdei fülesbagoly előfordulását és vándorlásait az egerek időszakos elszaporodása szabja meg.

23. kép: Vörös kánya (*Milvus milvus*)

Egészen a múlt század végéig nagy számban élt hazánkban. Ma már alig tudunk két-három párnál többről. Költözőmadár. Márciustól augusztusig tartózkodik nálunk. Kedvelt területe az öreg fákból álló erdő. Fészket magas fákra rakja, de gyakran telepszik öreg varju- vagy sólyomfészkekbe. Fészkének átmérője elérheti az 1 m-t is. Belül rongyokkal, papirdarabokkal, száraz trágyával béleli. Általában két-három tojást költ. A vörös kánya igen jó repülő. Táplálékát főleg egerek adják, de szive-

sen elfogyasztja a madárfiókákat, gyikokat, békát stb.

24. kép: Rétisas (*Haliaetus albicilla*)

Hazánkban a Hortobágyon és a Duna alsó szakaszának ligeteiben fordul elő. Tulajdonképpen tengerparti madár. Fő tápláléka a hal, melyet bukórepüléssel kap el, de ugyanígy kapja el a bukómadarakat is. Egyébként minden állatot megtámad, amellyel elbir, így pl. a rókát és a sündisznót is. Hatalmas fészket (átmérője elérheti a 2 m-t) nálunk főleg erdei fenyőkre rakja, amelyet zuzmóval, mohával bélel. Általában 2-3 tojást rak.

25. kép: Emu (*Dromaeus novae-hollandiae*)

Megjelenését és sajátosságait tekintve nagyon különös madár. Magassága elérheti a 2 m-t, súlya az 50 kg-ot. Tollazata egyenletes tompa barna, csupasz arcrészei kékesszürke színűek. Ausztrália sztyeppés vidékein él. A nőstény 6-9 tojást rak, amelyet a him költ ki. A fiókák eleinte a mi vadmalacainkhoz hasonlóan csikosak.

